

Till Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Slutrapport

Effekter av mentaliseringsbaserad behandling i familjehemsvård

Anna-Karin Åkerman
Fil dr, Institutionen för Beteendevetenskap och Lärande
(IBL), Linköpings universitet

Effekter av mentaliseringsbaserad behandling i familjehemsvård

Bakgrund

Denna slutrapport gäller erhållna forskningsmedel från Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2019 – 2021.

Internationellt finns ett intresse för familjehemsföräldrars anknytningsmönster och mentaliseringsförmåga, då dessa faktorer sannolikt är avgörande för kvaliteten på relationen mellan det placerade barnet och familjehemsförälder vilket i sin tur kan vara avgörande för barnets utveckling (Allen, 2018; Camoirano, 2017; Jacobsen, Ha & Sharp, 2015). Metoder för att utbilda och träna familjehemsföräldrar i mentalisering har visat lovande resultat (Adkins et al., 2022; Midgley et al, 2019; Redfern et al, 2018). Denna studie fokuserar på barn och unga placerade i behandlingsfamiljer inom en relations- och mentaliseringsorienterad behandlingsmodell: Treatment By Foster care (TBF). Projektet är godkänt av etikprövningsnämnd (Dnr. 2017/115-31).

TBF innebär att runt varje barn finns ett behandlingsteam bestående av behandlingsförälder, behandlingssamordnare och psykolog. All personal utbildas i International Child Development Programme (ICDP); på svenska Vägledande Samspel (Hundeide, 2001; Bergman & Edhammar, 2006) samt erhåller träning och utbildning i mentaliseringsbaserad behandling. En utförligare beskrivning av metoden finns i Åkerman (2023).

Syfte

Det övergripande syftet med den här behandlingsstudien har varit att undersöka verksamma mekanismer och effekter av behandling i förstärkt familjehemsvård i en relations- och mentaliseringsorienterad modell, och hur relationsfaktorer sammanhänger med utfall av behandlingen.

Frågeställningar

Den övergripande frågeställningen är: hur påverkar kvaliteter i relationen mellan den unge och behandlingsföräldern behandlingsutfall? Avsikten är att både mäta och beskriva viktiga mekanismer i en komplex behandlingsprocess. Delstudier som använt insamlad data i projektet har arbetat med följande frågeställningar: -Hur upplever och beskriver placerade barn och deras behandlingsföräldrar sin relation i en relationellt inriktad behandlingskontext? - Hur hanteras missförstånd eller konflikter i relationen mellan barn och familjehemsförälder i strukturerade samspelssituationer? - Har kvaliteter i samspelet ett samband med rapporterade psykologiska svårigheter hos barnen? – Fungerar den emotionella tillgänglighetsskalan (EAS) manual Middle Childhood/Youth (åldrar 6 - 14) för äldre ungdomar, åldersgruppen 14 – 18 år?

Metod

Deltagare

Deltagare är barn och ungdomar mellan 5 – 17 år (medel 11,7 år, median 11 år) som erhållit behandling enligt behandlingsmodellen TBF och deras behandlingsföräldrar. Totalt deltog 34 dyader av placerade barn/behandlingsföräldrar. Bland de deltagande barnen och ungdomarna är 62% pojkar. De hade vid baslinjemätningen i genomsnitt varit placerade ca 20 månader, men med stor variation i placeringens längd (2 – 82 månader). I medeltal var antalet tidigare placeringar före den nuvarande 2,5 och varierade mellan 0 – 6. 38% av deltagarna har tidigare erfarenhet av institutionsplacering. 50% är placerade jml LVU och 50% jml SoL. 97% (33 av 34) har tidigare erfarenheter av känslomässig försummelse, 74% av fysisk försummelse, 53% har utsatts för fysisk misshandel och för 18% sexuella övergrepp. En majoritet av barnen och ungdomarna har en eller flera dokumenterade diagnoser (74%), t ex ADHD, PTSD eller reaktiv anknytningsstörning. Sammanfattningsvis en heterogen men hårt belastad grupp. Bland de deltagande behandlingsföräldrarna har 71% tidigare erfarenhet som familjehem. En stor majoritet är kvinnor (82%). 62% har hemmavarande biologiska barn under 18 år.

Datainsamling

Datainsamlingen pågick mellan 2018 och 2022 och avslutades då data hade insamlats för 34 dyader. Studien har en longitudinell inomgruppsdesign där data för varje individ och dyad jämförs vid olika tidpunkter (T1-T3 med 6 månader mellan varje våg av datainsamling). Samspelesituationer med familjehemsföräldrar och den unge har filmats vid de tre tillfällena. Efter filmningen har en kort individuell intervju med den unge och familjehemsföräldern enligt Five Minute Speech Sample (FMSS) genomförts. Vidare har data insamlats med skattningsinstrument.

Instrument

Data har insamlats med tre skattningsinstrument: Achenbach System of Empirically Based Assessment (ASEBA; Achenbach & Rescola, 2001) som mäter barnpsykiatriska symptom och består av tre delar: Child Behavioural Check List (CBCL) som familjehemsföräldern skattar, Youth Self Report (YSR) som är den unges självskattning samt lärarskattning Teacher's Report Form (TRF). Adaptive Behaviour Assessment System-II (ABAS-II; Harrison & Oakland, 2008; svensk version Tideman, 2008) används för att undersöka utveckling av den unges adaptiva färdigheter i vardagen. Becks Ungdomsskalor (BUS; Beck, Beck & Jolly, 2001; svensk version Tideman, 2004) används för att bedöma emotionell och social problematik inklusive självbild hos barn och unga genom självskattning.

Filmade samspelessekvenser har insamlats för att skattas med Emotional Availability Scales (EAS; Biringen, 2008). EAS mäter föräldrarnas och den unges emotionella tillgänglighet över sex dimensioner: a) emotionell lyhördhet (sensitivitet), b) strukturerande förmåga, c) påträngande beteenden, d) fientliga beteenden, e) den unges följsamhet och f) vilja att inkludera föräldern i samspelet. De första fyra skalorna är alltså den vuxnes och de sista två

barnets/den unges skalor. EAS är dock huvudsakligen ett globalt mått som teoretiskt vilar på anknytningsteori och affektteori.

Intervju/tal har insamlats enligt Five Minute Speech Sample (FMSS; Magana et al., 1986; Sher Censor, 2015). FMSS innebär att familjehemsföräldern respektive den unge, var och en för sig, fritt beskriver sin relation under ca fem minuter genom att besvara fyra öppna frågor. Beskrivningen planeras att användas för att skatta Reflective Functioning (RF; Fonagy, Target, Steele & Steele, 1998). RF är ett mått på explicit mentalisering. Med den unge görs detta som en kort intervju medan familjehemsföräldern enligt sedvanlig FMSS-metodik spelar in sitt eget tal.

Databearbetning

Totalt har 94 filmsekvenser samlats in. Av dessa har 68 skattats med EAS och 37 är skattade av minst två reliabla skattare (önskvärt är att så många filmer som möjligt skattas av två skattare). Filmsekvenser har hittills använts i en kvalitativ studie och i två kvantitativa. Resultaten av dessa redovisas nedan. Totalt har 94 intervjuer/tal enligt FMSS insamlats från barn/unga och 94 från behandlings-föräldrar (totalt 188). Av dessa har 75 transkriberats och 20 RF-skattats. FMSS-datan har hittills använts i två kvalitativa studier som redovisas nedan.

Resultat

Resultat från studien har publicerats i två psykologexamensuppsatser, en psykoterapeutexamensuppsats/specialistarbete samt ett specialistarbete. En vetenskaplig artikel är inskickad som är baserad på en av uppsatserna och den är även ett delarbete i Anna-Karin Åkermans doktorsavhandling (2023). Ytterligare en artikel planeras att skickas in som är baserad på specialistarbetet (se bilagor). Nedan presenteras resultaten från de studier som genomförts hittills:

Tidigare forskning visar att inom familjehemsvård är relationen mellan placerat barn och familjehemsförälder en av de viktigaste faktorerna för utfallet av en placering (Cooley et al., 2015; NICE Guidelines, 2021). Forskning om relationen mellan barn och förälder inom behandlingsfamiljer som innebär en mer professionell kontext är mycket sällsynt. Syftet med studie ett var därför att utveckla förståelsen för hur relationen dem emellan upplevs inom en relations- och mentaliseringsorienterad modell (Mansfeldt & Östergren, 2020). FMSS-data från 7 dyader (40 intervjuer) analyserades med Tematisk Analys (TA). TA genererade tre huvudteman innehållande sju underteman. Huvudteman var: *Ingen 'riktig' familj*, *En samskapad relation* och *Tid*. Både barn och behandlingsföräldrar relaterade till en norm för vad en 'riktig' familj är och verkade förutsätta att den biologiska familjen är den 'riktiga' familjen. *En samskapad relation* relaterade som ett svar eller en lösning till *Ingen 'riktig' familj*. Utmaningarna i familjehemskonstellationen kunde övervinnas genom en ömsesidig ambition att bygga en relation och genom att man tycker om varandra. *Tid* framstod som ett återkommande tema och både som en möjlighet och ett hot mot relationen. Trots att ingen intervjufråga gällde relationens varaktighet beskrev deltagarna sin relation utifrån hur länge de känt varandra. Detta pekar mot den stora osäkerhet och otrygghet som placerade barn och

unga lever i, och mot hur osäkra premisserna är för behandlingsfamiljerna. Temana tycktes ha likheter med hur relationer beskrivs inom traditionell familjehemsvård.

Även den andra studien har kvalitativ inriktning och har analyserat både filmat material och intervjuer med 10 dyader (Backman & Englund, 2021). Data har analyserats utifrån metoden Diskursiv Psykologi (DP) och har arbetat med frågor kring hur missförstånd i samspelet hanteras. Analysen genererade sex strategier för hantering av missförstånd och konflikt – *tålamod, skrott, frustration, parallellt hanterande, undflyende* och *förtydliganden*. Strategierna relaterades till TBF-modellens teoretiska ramverk, dvs. mentalisering och relationellt fokus. En slutsats är att hanteringen av missförstånd och konflikt snarare konstrueras inom en relationell sfär än gentemot en lösning av själva missförståndet. Man måste alltså inte alltid bli överens, konflikten kan hanteras ändå. Att tillåta detta utrymme inom relationen kan bidra till nyinläring av modeller för relationellt samspel, något som för många familjehemsplacerade barn kan vara avgörande för utvecklingen.

Studie tre har i en explorativ pilotstudie undersökt kvaliteter i samspelet mellan barnen och behandlingsföräldrar, psykologiska svårigheter hos de placerade barnen samt om kvaliteter i samspelet har ett samband med rapporterade psykologiska svårigheter hos barnen (Bernlieb, 2022). Baslinjedata från 26 dyader (den data som var insamlad vid tidpunkten) har analyserats kvantitativt. EAS har använts för att undersöka kvaliteten i relationen samt ASEBA, BUS och ABAS-II för att mäta psykologiska svårigheter och adaptiva färdigheter. Resultaten visar att behandlingsföräldrarna på gruppnivå skattades som högsensitiva medan barnen som grupp låg i den lägre komplicerade zonen enligt EAS, en skillnad som var signifikant. De barn som hade störst samspelssvårigheter hade också signifikant fler tidigare placeringar bakom sig än de som hade bäst samspelsfärdigheter enligt EAS. Det kan tänkas att barn med allvarigare relationsproblem upplever fler sammanbrott eller omplaceringar. Man kan därmed fundera över hur antalet tidigare placeringar påverkar barnets möjligheter att bygga trygga relationer. Resultaten visade få korrelationer mellan kvaliteter i samspel och rapporterade psykologiska svårigheter hos barnen vid baslinjemätningen. Dock rapporterade de barn som skattades ha bäst emotionell tillgänglighet mer symtom på BUS och mer negativ självbild än de med sämst emotionell tillgänglighet. En förklaring kan vara att undvikande anknytning kan relateras till både sämre emotionell tillgänglighet och lägre grad av självrapporterade symptom.

Den fjärde studien syftar till att undersöka om den emotionella tillgänglighetsskalan (EAS) manual Middle Childhood/Youth (åldrar 6 - 14) kan användas för åldersgruppen 14 – 18 år (Fohlin, 2023). Denna studie syftar alltså till metodutveckling vilket är angeläget då det finns få kliniskt/praktiskt användbara metoder för att mäta samspelskvaliteter och anknytningsmönster med god validitet och reliabilitet. Totalt 28 filmer med 13 dyader skattades med EAS. Vi studerade interbedömarreliabiliteten med en inte helt korsad design med tre bedömare per observation. Vi fann goda intraklasskorrelationskoefficient (ICC)-värden för vuxenskalorna, med några få undantag måttliga (Sensitivitet direktskattning och Strukturering totalpoäng) och låga (Fientlighet direktskattning och Strukturering

direktskattning). Gällande ungdomarnas skalor fann vi enbart goda eller måttliga värden. Av detta drar vi slutsatsen att EAS är ett användbart instrument för att bedöma emotionell tillgänglighet, eventuellt anknytning, även för äldre ungdomar. Manualen behöver delvis anpassas till åldersgruppen med vissa förtydliganden inom delskalorna Sensitivitet och Strukturering. Detta motiveras av skillnaden i autonomi mellan äldre och yngre barn. Denna studie är den första i sitt slag och vi planerar att publicera den som vetenskaplig artikel i peer-reviewed tidskrift.

Den grupp barn och unga som erhåller förstärkt familjehemsvård är en på många olika sätt belastad grupp som också lever under osäkra premisser vilket också gör att det är en svår grupp att forska om. Datainsamlingen drog ut på tiden och förlängdes, delvis på grund av pandemin men också pga svårigheter att rekrytera deltagare. Bortfallet har varit stort (ca 50%), vilket delvis var förväntat med tanke på målgruppen. Anledningen till bortfallet har varit att någon (den unge själv, behandlingsföräldern, vårdnadshavare eller i något fall socialtjänsten) inte lämnat samtycke till att medverka. Vidare har data från skattningsinstrumenten inte samlats in i tillräckligt hög grad pga. bristande rutiner.

Åkerman planerar att fortsätta databearbetning och analyser med insamlat material i den utsträckning forskningsmedel erhålls.

Referenser

- Achenbach, T. & Rescola, L. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms and profiles*. University of Vermont, Department of psychology.
- Adkins, T., Reisz, S., Hasdemir, D., & Fonagy, P. (2022). Family Minds: A randomized controlled trial of a group intervention to improve foster parents' reflective functioning. *Development and Psychopathology*, 34(3), 1177–1191. <https://doi.org/10.1017/S095457942000214X>
- Allen, J. G. (2018). *Mentalizing in the development and treatment of attachment trauma*. Routledge.
- Backman, L. & Englund, E. (2021). *Att hantera friktion i samspel – en kvalitativ analys av samspelessituationer i en familjehemsrelation*. [Master thesis, Linköpings universitet].
- Beck, J.S., Beck, A., & Jolly, J. (2001). *BECK Youth Inventories of Emotional and Social Impairment: Depression Inventory for Youth, Anxiety Inventory for Youth, Anger Inventory for Youth, Disruptive Behaviour Inventory for Youth, Self-concept Inventory for Youth: Manual*. Psychological Corporation.
- Bernlieb, J. (2022). *Emotionell tillgänglighet i förälder-barn relationen och psykologiska svårigheter. En explorativ pilotstudie av familjehemsplacerade barn och deras behandlingsföräldrar*. [Specialistarbete].
- Bergman, P., & Edenhammar, K. (2008). *Vägledande samspel för föräldrar*. ICDP.
- Biringen, Z. (2008). Emotional Availability (EA) scales manual – Middle childhood/Youth version. (4 ed.). Emotionalavailability.com.
- Camoirano, A. (2017). Mentalizing makes parenting work: A review about parental reflective functioning and clinical interventions to improve it. *Frontiers in psychology*, 8(14), 1-12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00014>
- Cooley, M., Wojciak, A. S., Farineau, H., & Mullis, A. (2015). The association between perception of relationship with caregivers and behaviours of youth in foster care: a child and caregiver perspective. *Journal of Social Work Practice*, 29(2), 205–221. <https://doi.org/10.1080/02650533.2014.933405>
- Fohlin, M. (2023). *Exploring the applicability of the Emotional Availability Scales in dyads of adolescents and their foster care parent*. [Specialistarbete].
- Fonagy, P., Target, M., Steele, H., & Steele, M. (1998). Reflective-functioning manual version 5 for application to adult attachment interviews. <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1461016>
- Harrison, P. L. & Oakland T. (2003). *Adaptive Behavior Assessment System 2nd Edition Manual*. Harcourt Assessment.
- Hundeide, K. (2001). *Vägledande samspel. Rädda barnen*.
- Jacobsen, M. N., Ha, C., & Sharp, C. (2015). A mentalization-based treatment approach to caring for youth in foster care. *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*, 14(4), 440–454. <https://doi.org/10.1080/15289168.2015.1093921>
- Magaña, A. B., Goldstein, M. J., Karno, M., Miklowitz, D. J., Jenkins, J., & Falloon, I. R. H. (1986). A brief method for assessing expressed emotion in relatives of psychiatric patients. *Psychiatry Research*, 17(3), 203–212. [https://doi.org/10.1016/0165-1781\(86\)90049-1](https://doi.org/10.1016/0165-1781(86)90049-1)
- Mansfeldt, K. & Östergren, O. (2020). *If you really care – A qualitative analysis about the experience of living in a foster-care-relationship*. [Master thesis, Linköping University].
- Midgley, N., Cirasola, A., Austerberry, C., Ranzato, E., West, G., Martin, P., Redfern, S., Cotmore, R., & Park, T. (2019). Supporting foster carers to meet the needs of looked after children: A feasibility and pilot evaluation of the Reflective Fostering Programme. *Developmental Child Welfare*, 1(1), 41–60. <https://doi.org/10.1177/2516103218817550>

- NICE Guidelines. (2021). *Looked-after children and young people*. (NG205).
<https://www.nice.org.uk/guidance/ng205/chapter/Recommendations#supporting-positive-relationships>
- Redfern, S., Wood, S., Lassri, D., Cirasola, A., West, G., Austerberry, C., Luyten, P., Fonagy, P., & Midgley, N. (2018). The Reflective Fostering Programme: background and development of a new approach. *Adoption & Fostering*, 42(3), 234–248. <https://doi.org/10.1177/0308575918790434>
- Sher-Censor, E. (2015). Five Minute Speech Sample in developmental research: A review. *Developmental Review*, 36, 127–155. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2015.01.005>
- Tideman, E. (2004). *Beck ungdomsskalor-Bedömning av emotionell och social problematik hos barn och ungdomar*. Psykologiförlaget.
- Tideman, E. (2008). *ABAS-II: Adaptive behavior assessment system: Manual, 2. ed. Svensk version*.
<https://lup.lub.lu.se/search/publication/1265574>
- Åkerman, A-K. E. (2023). *Relationally focused specialized foster care: Relational experiences and changes in mental health and adaptive functioning*. [Doctoral thesis, Linköpings universitet].
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-197769>